

Rusya Türklerinin II. Meşrutiyet'e BakıŐları Hakkında Notlar (1908-1909)

İhsan DEMİRBAŐ

Yüksek Lisans Öğrencisi,
M.. Türkiyat AraŐtırmaları Enstitüsü (İstanbul)

zet

1908'de Osmanlı Devleti'nde meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi özellikle İslam leminde büyük bir heyecan ve ilgiye sebep olmuştur. Osmanlı dünyasındaki geliŐmelerle yakından ilgilenmekte olan Rusya Türklerinin meşrutiyetin ilanı karŐısında gösterdikleri tepki ve duydukları heyecan ise daha dikkat çekici bir konudur. Rusya Türkleri, meşrutiyetin yeniden ilanını Avrupalılar tarafından parçalanması ngrlen Osmanlı Devleti'nin önce kendisini, sonra bütün İslam âlemini yeniden canlandırmasının en önemli adımı olarak görmüşler, bütün Türklük ve İslam âleminin geleceği için mitlenmiŐlerdir. Bu dönemde çıkardıkları gazete ve dergilerin önemli gündem maddelerinden biri, Osmanlı Meşrutiyeti olmuş ve Osmanlıda gelişen olaylar yakından takip edilerek okuyucularına aktarılmıŐtır. Bu yazı, Rusya Türklerinin çıkardıkları yayınlarda meŐrutiyetle ilgili yer alan haber ve değerlendirmelerle ilgili notlardan oluŐmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya Türkleri, Meşrutiyet, Genç Türkler, İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura, Fatih Kerimi

TÜRK DEMOKRATİKLEŐME TARİHİNİN en önemli safhalarından biri olarak kabul edilen 1908'de Kanun-ı

Esasi'nin yeniden yürürlüğe konularak meşruti yönetime geçilmesi hadisesi ve devamında Osmanlı Devleti'nde gelişen olaylar Rusya Türkleri tarafından ilgi ile takip edilmiş, *Tercüman*, *Vakit* ve *Yulduz* gibi Rusya Türklerinin yayımladığı önemli gazeteler bu gelişmelere geniş yer ayırmışlardır. Söz konusu gazeteler Osmanlı meşrutiyeti ile ilgili gelişmelere dair haberleri ilk sayfalarında okuyucularına duyurulmuş, bu konuda birçok makale ve yazı dizisi hazırlanmış, İstanbul'daki muhabirleri aracılığı ile doğrudan haber almaya çalışmışlardır. Örneğin Yusuf Akçura *Vakit* gazetesi adına İstanbul'da olayları izlemiş, izlenimleri "Darü'l-Hilafet Yolundan", "Darü'l-Hilafet'ten", "Darü'l-Hilafet'ten Dönerken" isimleri altında yazı dizisi olarak bu gazetede yayınlanmıştır. Ayrıca Avrupa ve Rus basınından birçok alıntı yapılarak olayın dünyada yankısı hakkında bilgi verilmiştir.

Rusya Türklerine ait basında Osmanlı Meşrutiyeti hem Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyaseti açısından, hem de geniş planda dünyaya ve özellikle İslam âlemine yapacağı etki açısından incelenmiştir. Osmanlı Devleti açısından değerlendirilmesine bakıldığında Genç Türk ihtilali ve II. Meşrutiyet'in ilanına, Makedonya Sorunu çerçevesinden bakılmış ve bu sorunun meydana getirdiği bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Burada Rus basınının etkisi görülmektedir. Rus basını meşrutiyetin ilanını büyük ölçüde Makedonya Sorunu ve Makedonya'daki Hıristiyan halka etkileri açısından dele almıştır.

Haziran 1908'de İngiliz Kralı ve Rus Çarının yaptığı Reval Görüşmesinden sonra Makedonya'da daha geniş çapta ıslahat yapılması gündeme getirilmişti. Reval Görüşmesi'nden kısa bir süre sonra meydana gelen II. Meşrutiyet'in ilanı Rusya Türkleri basını tarafından Osmanlıların, Avrupa müdahalesine karşı bir tepkisi ve müdahaleyi gereksiz kılmak için yaptıkları bir manevra olarak değerlendirildi. Bu konuda *Yulduz* gazetesinde; "Malumdur ki İngiltere ve Rusya Makedonya'yı Türkiye'den az da olsa ayrı farz ile orada türlüce ıslahatlar icra etmek istiyordu. Türkiye bu plandan çok usta bir cevapla kurtuldu: Biz sadece Makedonya'yı değil bütün memleketimizi ıslah edeceğiz" denilmekteydi.¹ Aynı haberde, Genç Türklerin Makedonya'daki Hıristiyan halkla başarılı işbirliği, Makedonya'daki çetelerin silah bırakması, Hıristiyan halkın Hürriyet bayramlarına büyük bir katılımla iştirak etmesi de dile getirilerek artık Osmanlı işlerine, özellikle Makedonya'ya Avrupalıların müdahalesine gerek kalmadığı vurgulanmaktaydı. Avrupalı subayla-

rın dört yıldır bastıramadığı Rum ve Bulgar ihtilalcilerini Genç Türklerin iki haftada dağdan indirdiği ve verilen hürriyet ile Makedonya meselesinin kökten hal olunduğunu iddia ediyorlardı.

İsmail Gaspıralı, Avrupalıların Osmanlı iç işlerine müdahalesini Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi yolunda en önemli engel olarak görüyor, eğer dış müdahale son bulursa Osmanlı Devleti'nin 5-10 yıl içerisinde ayağa kalkarak Avrupa devletleri arasında saygın yerini alacağını dile getiriyordu. Gaspıralı'nın üzerinde durduğu ikinci mesele ise Osmanlı Devleti'nin bir an önce ıslahatlar yaparak devletin maddi yönden güçlendirilmesiydi.²

Rusya Türkleri için 1908'de meşrutiyet'in ilanı iki açıdan büyük önem taşımaktaydı. Birincisi, Sultan II. Abdülhamit'in mutlak idaresine son verilip meşrutî yönetime geçilmesi sadece Osmanlı Devleti'nin değil bütün İslam âleminin içinde bulunduğu hastalığa bir derman, İslam âleminin dirilişinin bir müjdesi olarak görülmüştü. İkinci olarak ise, Rusya Türkleri, Rusya içinde kendi hürriyet mücadelelerinde Osmanlı Devleti'nde verilen meşrutiyet ve hürriyeti bir dayanak noktası olarak görüp hükümetlerine karşı ellerini güçlendirmek arzusunda idiler.

Bilindiği üzere 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya'daki Türk aydınları arasında, geri kalmış Müslüman toplumunu batı tarzı eğitim ve teknikle yeniden diriltmeyi amaçlayan Ceditçilik hareketi gelişmiştir. Ceditçilik hareketi, gelişme yolunda Avrupa usulünü örnek alırken, kendi milli ve dini değerlerini de korumayı öngörmüştür. Bu harekete mensup aydınların cevabını aradıkları en önemli soru, Batı ile mukayese edildiğinde geri kalmış olan İslam âleminin yeniden güçlü hale nasıl getirilebileceği idi. Ceditçi aydınlar tarafından çıkarılan gazetelerde İslam âleminin yeniden ihya edilmesi yolunda Osmanlı Devleti'nde yeniden yürürlüğe konulan meşrutiyete büyük önem atfedilmekteydi. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Bakü'de neşredilen *Terakki* gazetesinde Ahmet Ağaoğlu "İslam Âlemine Müjde" adlı bir yazı kaleme almış, bu yazısında "Sultan Kanun-ı Esasi ilanı ile bütün İslam âlemini ihya etmiş gibi olacaktır" demiştir.³ Orenburg şehrinde Fatih Kerimi tarafından neşrolunan *Vakit* gazetesinin meşrutiyet

1 *Yulduz*, 22 İyul [Temmuz]1908, No 287, s. 1.

2 *Tercüman*, 19 Avgust [Ağustos] 1908, Yıl: 26, No 62.

3 *Tercüman*, 22 İyul 1908, Yıl:26, No:54 s. 2.

ilanına ilk değerlendirmesi ise: “Türkiye meşrutiyeti İslam âleminin ileriye doğru attığı en mühim adımdır” şeklinde olmuştur. Ceditçi hareketin önderlerinden ve dönemin en önemli Türk münevverlerinden olan İsmail Gaspıralı tarafından Kırım Bahçesaray’da neşrolunan *Tercüman* gazetesinde, “Osmanlı meşrutiyeti sadece Osmanlı Devleti’ne değil bütün dünyaya tesir edecektir. Devlet-i Aliyye biricik muntazam İslam ve Türk devletidir. Osmanlı hükümdarı bilcümle Müslümanlar gözünde Resulullah’ın halifesidir. Bütün ehl-i İslam ve evlad-ı Türkün gözü Osmanlıdadır. Şimdi İstanbul Avrupa fikirlerinin Türklükte intişarı için bir hatt-ı vâsıl olabilir, mamafih zannımca Osmanlı meşrutiyetinin Türklük âlemine olabilecek en mühim tesiri budur” diyerek Meşrutiyet’in bütün Türklük için önemini vurgulamıştır.⁴

1905 yılında Rusya’da meydana gelen ihtilal ve Çar II. Nikola’nın verdiği hürriyetle Rusya Türkleri birtakım haklar kazanmış Devlet Meclisi’ne (Duma) mebus göndererek mücadelelerini burada sürdürme imkânı bulmuşlardı. Ancak Çar Temmuz 1906’da Birinci Duma’yı, Haziran 1907’de ise İkinci Duma’yı feshetti. Bundan sonra Çar’ın iktidarını zedelemeyecek bir meclisin oluşması için daha önce verilen hakların büyük kısmı geri alınarak, yeni bir seçim kanunu hazırlandı. İkinci Duma’da otuz beş Türk mebus bulunurken 1 Kasım 1907’de toplanan Üçüncü Duma’da sadece on Türk mebus bulunuyordu. Yani Osmanlı Devleti’nde meşrutiyetin ilan edildiği sırada, Rusya Türklerinin meşrutî yönetime sahip Rusya’daki hak arayışları devam etmekteydi. Böylelikle Rusya Türkleri kendi meşrutî yönetimleri ile Osmanlıdaki meşrutiyeti sık sık kıyaslamışlar, Osmanlı Devleti’nde azınlıklara Rusya’dakinden daha geniş haklar verilmesini kendi mücadelelerini destekleyici bir argüman olarak kullanmışlardır. Mesela *Vakit* gazetesinde (4 Ağustos 1908) Osmanlı seçim kanununa göre her elli bin Osmanlı vatandaşına bir mebus düşerken, Rusya’da on milyon Türkistan ve Kırgız Türkünün seçim hakkından tamamen mahrum bırakılmasına dikkat çekiliyordu.⁵ Yine Rusya’nın sağcı gazetelerinden *Novoe Vremya*’da, Genç Türklerin milliyetçilik yaptığını iddia eden görüşlere *Vakit* gazetesinin verdiği cevapta (8 Eylül 1908) “Türkleri milliyetçilik ile itham edip boşboğazlık etmektense, yeni Türkiye’nin Hıristiyanlara ettiği muameleyi, yeni Rusya’nın Rusya

4 *Tercüman* 19 Ağustos 1908 Yıl:26 No:62 s. 1.

5 *Vakit*, 22 Eylül 1908, No 347, s. 2.

Müslümanlarına da tatbik etmesini istesenez hükümet için de halk için de gerçekten hayırlı bir iş olur” denilerek Rus idaresinin Türk meşrutiyetini örnek alması istenmiştir.⁶

Rusya Türkleri basınında Sultan II. Abdülhamit’in hükümdarlık dönemi tam bir istibdat idaresi olarak nitelendirilirken, Sultanın şahsı hakkında ise halife olması sebebiyle tahttan indirilene kadar suçlayıcı olmayan, daha saygılı yorumlar yapılmıştır. 30 yıllık istibdat ve şahsî idarenin suçu ise Sultana yakın devlet adamlarına yüklenmiştir. Meşrutiyet ilanının ilk günlerinde Sultanın verdiği hürriyette samimi olup olmadığı, bu hürriyeti Genç Türkleri meydana çıkartıp kolayca alt etmek için verdiği, bunu başarınca da hürriyeti geri alacağı düşünceleri sık sık dile getirilmiştir. Ancak aradan biraz zaman geçip Sultan II. Abdülhamit’in böyle bir düşüncesi olmadığı anlaşılınca Sultanı öven ve verdiği hürriyetten dolayı şükranlar içeren yazılar yayımlanmaya başladı. İkinci grup yazılarda Sultanın dış politikadaki mahareti ve ülkeyi bölünmeden kurtardığı vurgulanıyordu. Burada en çok dikkat çekilen hususlardan birisi, Sultan II. Abdülhamit’in Rus Çarı ve İran şahının aksine, meşrutiyeti ihtilalcilerle kanlı bir mücadeleye girmeden ve neredeyse kan dökülmeden ilan etmesiydi. Ancak sultana olan sempatiyelerinin meşrutiyete sadakatle alakalı olduğunu da belirtmişlerdir. 31 Ağustos 1908’de yani Sultan II. Abdülhamit’in tahta çıkışının 32. yıldönümünde *Vakit* gazetesi Türk halkını şöyle kutlamıştır: “Hürriyet hareketinde bütün dünyanın tahsinini alan muhterem Türk kardeşlerimizin ve bütün Osmanlıların bu bayramlarını tebrik ile hürriyet ve anayasaya sadık olduğu müddetçe Halifeye ömür ve selamlık dileriz.”⁷ Ancak Sultan II. Abdülhamit tahttan indirildikten sonra hem şahsını hem de yönetimini şiddetle eleştiren yazılar sıklıkla yayımlanmaya başladı. Örneğin İsmail Gaspıralı 28 Temmuz 1908 (no. 52) tarihli *Tercüman* gazetesinde “Sultan Abdülhamit Han gibi gayur ve kemalatl bir hükümdar ve hadim-i ekberin milleti çok ileriye sevk edeceği de unutmamalıdır”⁸ diyerek Genç Türklere Sultan II. Abdülhamit’in zeka ve tecrübelerinden faydalanmalarını tavsiye ederken, tahttan indirildikten sonra sultanı ağır bir dille eleştiren “Tarihçe-i Sultan Abdülhamit” isimli bir yazı dizisi kaleme almıştı. Burada “Sultan Hamid’in otuz yıl boyunca bizzat veya taraftarları vasıtasıyla yap-

6 *Vakit*, 26 Ağust 1908, No:349, s. 2.

7 *Vakit*. 19 Ağust, 1908 No:356, s. 1.

8 *Tercüman*, 28 İyul 1908, Yıl: 26, No: 52, s. 1.

tığı fenalıkları tasvire çalışmak iğne ile odun yarmaya benzer” sözleriyle Osmanlı’nın içinde bulunduğu sıkıntılı durumun kaynağı olarak Sultan II. Abdülhamit ve idaresini göstermekteydi.⁹

Rusya Türklerinden Ceditçi aydınların fikirleri ile Genç Türklerin fikirleri arasında önemli benzerlikler ve örtüşmeler görülmekteydi. Her iki grup da Türk ve İslam âleminin gelişiminin Batının ilim ve teknolojinin alınarak gerçekleştirilebileceğine inanıyordu. Bilindiği üzere Yusuf Akçura ve Fatih Kerimi gibi Ceditçi aydınlar Genç Türkler ile yakın ilişki içindeydiler. Bu bakımdan Rusya Türkleri basınında genç Türk hareketine tam destek verilmiş, Genç Türklerin önde gelenleri hakkında birçok haber ve makale yazılmış, Genç Türkler “hürriyet kahramanları” olarak takdim edilmişlerdir. Burada Özellikle *Vakit* gazetesinin İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne kayıtsız desteği görülmektedir.

Ancak Kazan’da neşrolunan *Yulduz* gazetesi zamanla İttihat ve Terakki’yi eleştiren yazılar yayımlamaya başlamıştır. En önemli eleştiri konularından biri, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin hükümet işlerine sürekli müdahale ettiği hususuydu. Bu anlamda ilk eleştirel yazı, Sadrazam Kamil Paşa’nın 13 Şubat 1909 tarihinde meclisten güvenoyu alamayarak istifa etmesi üzerine yayımlandı. Önceleri İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne tam destek vermiş olan *Vakit* gazetesinde bu olay, “Şubat İhtilali” olarak isimlendirildi. Yusuf Akçura’nın aynı ismi taşıyan yazısında “Meclis-i Mebusan, Kanun-ı Esasi’den hükümete güvenoyu verme ya da vermeme yetkisi almıyor. Bu yüzden Kamil Paşa’nın düşürülmesi kanuni değil, bu olay İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin meclisi kullanarak yaptığı askeri darbedir” yorumunu yapmıştı.¹⁰

Meşrutiyet ilan edildikten sonra oluşan olumlu havayı bozan ilk olaylar Bulgaristan’ın bağımsızlık ilanı ve Avusturya-Macaristan’ın Bosna–Hersek’i ilhak etmesi oldu. 1878 Berlin Antlaşması’na aykırı olan bu iki vakıa Rusya Türkleri basını tarafından şiddetle protesto edildi ve Avrupalı devletlere, imzaladıkları antlaşmaya sahip çıkmaları çağrısı yapıldı. Osmanlı Devleti’nin bundan sonra izlemesi gereken yol için ise, farklı görüşler ileri sürüldü. (Bakü) *Terakki* gazetesinde Ahmet Ağaoğlu; kırk milyonluk Osmanlı’nın bir buçuk milyonluk askeriyle bu oldubittiye izin vermesini, mutlaka mukavemet göstermesini öneriyor ve ekliyordu:

⁹ *Tercüman* 2 İyun [Haziran] 1909, Yıl: 27, No: 23, s. 1

¹⁰ *Vakit*, 28 Fevral [Şubat] 1909, No: 437, s. 2.

“Böylelikle Osmanlı ya tamamen batacaktır ya da düvel-i muaz-zama arasında hak ettiği yeri alacaktır.”¹¹ *Yulduz* ve *Vakit* gazeteleri ise Osmanlı'nın özellikle büyük işler yapmaya çalışan küçük Bulgaristan'la savaşması gerektiğini ancak ıslahatları gerçekleştirmeden böyle bir savaşa girerse netice almanın şüpheli olacağını vurguluyorlardı. *Tercüman* gazetesinde İsmail Gaspıralı ise olaya daha farklı bir şekilde bakmıştır. Ona göre, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı 30 yıldır devam eden fiili durumu resmiyete dökmekti ve bunda, Osmanlı Devleti'nin önemli bir kaybı yoktu. Osmanlı, idaresi Avusturya'ya verilen Bosna-Hersek'i geri almayı pek de umut etmiyordu. Bu da büyük bir kayıp sayılamazdı. Osmanlı bu dönemde savaşmak yerine ülkenin gelişmesi için çaba sarf etmeliydi, zira ülke geliştikten sonra şimdi zahmetle yapacağı şeyleri o zaman daha kolay yapabilecekti.¹² Bu sırada Rus basınında, Osmanlı Devleti'ne Bulgaristan'ın durumunu kabullenmesi, ancak Bosna-Hersek için Avusturya ile mutlaka savaşması önerilmekte, böyle bir durumda bütün Avrupa kamuoyunun Osmanlı Devleti tarafında olacağı öngörülmekteydi. İsmail Gaspıralı Rus basınına önerisine verdiği cevapta Bosna hersek halkının bir kısmının Müslüman ancak tamamının Slav olduğuna dikkat çekerek, Bosna-Hersek'teki 1.600.000 slavyanı Almanların elinden kurtarmak işinin Osmanlı Devleti'ne değil, Slavların hamisi olduğunu iddia eden Rusya'ya düştüğünü belirtmekteydi.¹³

Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan ve Bosna-Hersek'i kaybetmesi meşrutiyetin ilanından sonra kısa bir süre durulmuş gibi görünen “Şark Meselesi” tartışmalarını yeniden başlattı. Rusya Türkleri Osmanlı Devleti'nin bu son kayıplarını Rusya'nın Şark Meselesi çerçevesinde Osmanlı Devleti'ne karşı uyguladığı siyasete bağlamaktaydı. Rusya'nın iki yüz yılı aşkın süredir Balkanlarda izlediği siyaset birçok Balkan halkının Osmanlı Devleti'nden ayrılmasına, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan gibi yeni hükümetlerin doğmasına sebep oldu. Rusya Türkleri basınında bu konuda, şu soru sorulmaktaydı. Yüzyıllardır süren ve Rus halkına sayısız can kaybına mal olup, ekonomik olarak büyük yük getiren bu siyaset Rusya'ya ne kazandırmıştır? Yeni kurulan Balkan devletleri Rusya'nın yaratmak istediği Balkan kardeşliği düşüncesine çok da yanaşmıyor, menfaatleri doğrultusunda kendi aralarında mücadele edi-

11 *Tercüman* 29 Sentyabr [Eylül] 1908, Yıl: 26, No: 69, s. 2.

12 *Tercüman*, 29 Sentyabr 1908, Yıl:26, No: 69, s. 2.

13 *Tercüman*, 6 Oktyabr [Ekim]1908, Yıl: 26, No: 70, s. 2.

yorlardı. Üstelik gelinen son nokta Bulgaristan'ın Avusturya himayesine girerek bağımsızlığını kazanması ve Avusturya'nın Bosna Hersek'i alarak balkanların kalbine nüfuz etmesiydi. Gaspıralı "Bulgaristan'ın istiklali ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı Osmanlı Devleti için bir zararsa, Rusya için iki zarardır. Üstelik bu duruma Berlin Antlaşması sırasında Bulgaristan'ın muhtariyeti karşılığında Bosna-Hersek'i Avusturya'ya peşkeş çeken Rusya sebep olmuştur" değerlendirmesiyle Rus siyasetini eleştirmekteydi.¹⁴ Fatih Kerimi ise *Vakit* gazetesindeki "Şark Meselesi" isimli makalesinde "Şark meselesi iki kısımdan ibaret olup birincisi Türkiye'yi zayıflatıp oradaki Hıristiyanları kurtarmak ve ikincisi Türkiye'nin mirasını bölerek paylaşmak. Akıllı Avrupa, bu işlerin ilkini Rusya'ya yükledi ama ikinci kısımdan kendi faydalandı" sözleriyle Rusya'nın bu siyasetinin faydasız ve neticesiz kaldığı kanaatini dile getirmekteydi.¹⁵

Rusya Türklerinin bu yeni durumda Rusya'ya tavsiyesi, sürdürdüğü dış politikasını değiştirmesi ve kendisinin tarihi düşmanı olarak belirlediği Osmanlı Devleti'ne en yakın dost olmasıydı. Zaten Rusya Türkleri basınının dış politika alanında Rusya'dan en yoğun talepleri Osmanlı Devleti ile ilişkilerin dostluk çerçevesinde sürdürülmesi olmuştur. *Vakit* gazetesi "Biz Rusya Müslümanları için harici siyasette en çok talep edilen şey Rusya ve Türkiye'nin dostluğudur. Çünkü bunlar düşmanlaştılar vatanca birisine, din ve cinsiyetçe ikincisine kardeş olan Rusya Müslümanları ortada kalacak, her iki taraftan bize kötü göz ile bakılacaktır. Binaenaleyh Rusya Müslümanlarının Duma'daki Müslüman fırkası daima Rusya'nın Türkiye ile dost kalmasına içtihat etmelidir" sözleriyle, artık meşrutî yönetime sahip bu iki ülkenin yeni bir sayfa açması gerekliliğini vurgulamaktadır.¹⁶ Meşrutiyet'in ilanından sonra Rusya hükümetinin Osmanlı'nın iç işlerine, vaat edilen ıslahatların gerçekleşmesi şartıyla müdahale etmeyeceğini açıklaması ve Türk meşrutî idaresine sıcak mesajlar vermesi Rusya Türkleri tarafından memnuniyetle karşılanmış, gelecekteki iyi ilişkilerin bir işareti olarak görülmüştü.

Rusya Türklerinin Osmanlıda Meşrutiyet ilanından sonra İslam dünyası için besledikleri büyük umutların yerini 31 Mart İsyanı ile

14 *Tercüman*, 29 Sentyabr 1908, Yıl: 26, No: 69, s. 1.

15 *Vakit*, 11 Sentyabr 1908, No: 368, s. 2.

16 *Vakit*, 13 Oktyabr 1908, No: 382 s. 2.

şaşkınlık ve hayal kırıklığı aldı. 31 Mart Vakası ilk etapta bir siyasi facia olarak görülüp İttihat ve Terakki ile Ahrar Fırkası'nın siyasi mücadelesinin bir neticesi olarak değerlendirildi. Prensipte Rusya Türkleri basını İttihat ve Terakki ve Ahrar fırkalarına eşit mesafede durmakta, Genç Türk hareketinden gelen bu iki partinin siyasi programlarına aynı ölçüde değer verilmekteydi. İttihat ve Terakki'ye verilen desteğin sebebi ise meşrutiyetin ilanında aktif rol oynamaları ve ordu tarafından desteklendiği için meşrutiyeti yaşatma yolunda daha geniş imkânlarla sahip olması idi. 31 Mart Vakası'nda Rusya Türklerinin korktukları konu İttihat ve Terakki'nin gücünü kaybedip Ahrar Fırkası'nın iktidarı ele geçirmesi değil, meşrutiyet fesh edilerek eski rejim taraftarlarının yeniden duruma hâkim olması idi. *Tercüman* gazetesi eski rejim taraftarları ve softalarla işbirliği yaparak meşrutiyeti tehlikeye attığı için Ahrar Fırkası'nı suçladı. Ahrarcılar şahsi menfaatleri için âli maksatlarını çöğnemişlerdi.¹⁷

Vakit gazetesi 31 Mart Vakası'nı gerici¹⁸ bir hareket olarak isimlendirmekte ve bu işe sebebiyet verenleri mutaassıp ruhaniler, eskilik taraftarı softalar, yenilik taraftarı olup da ümit ettikleri yerlere gelemeyen aydınlar, cahillik ve bilgisizlikleri sebebiyle yerlerinden çıkarılması gereken subaylar, kendi başlarına ayrıлып özerklik almak isteyen azınlıklar şeklinde sıralamaktadır.¹⁹ Yine *Vakit* gazetesine göre, işin içinde yabancı ülkelerin parmağı vardı ve İttihat ve Terakki'nin Rusya ile dostane ilişkiler yürütmeye başladığı bir dönemde, sırtını İngiltere'ye yaslayan Ahrar Fırkası harekete geçmişti.

Yulduz gazetesi ise *Tercüman* ve *Vakit* gazetelerinden farklı bir yorumla 31 Mart Vakası'ndan öncelikle İttihat ve Terakki'yi sorumlu tuttu. Bu gazetenin yorumuna göre, ülkeye meşrutiyet getirerek büyük bir hizmet yapmış olan İttihat ve Terakki başta yumuşak ve mahirane bir siyaset uygulamış, ancak zaman geçtikçe daha sert bir siyasete yönelmişti. İttihatçılar, komitelerini sultan ve hükümetin üzerinde görmüşler, hükümetin her işine müdahale etmişlerdi. Müdahaleleri o dereceye gelmişti ki nazırlar bir le-

17 *Tercüman*, 14 April [Nisan] 1909, Yıl: 27, No: 16, s. 1.

18 Buradaki gericiilik dini anlamda değil eski rejime dönme anlamındadır. Zira Rusya Türkleri basınına göre eski rejimin kendisi şeriata aykırı bir rejimdir.

19 *Vakit* 21 April 1909, No: 358, s. 1.

vazıma memur tayin etseler İttihatçıların itirazıyla karşılaşılıyorlardı. Böylelikle İttihat ve Terakki kendi getirdiği meşrutiyete aykırı işler yaparak, bu isyanın patlamasına sebep olmuştu.²⁰

Tahttan indirileceği anlaşılan kadar Sultan II. Abdülhamit'in ismi, basın tarafından bu ayaklanma ile doğrudan ilişkilendirmedi. Ancak tahttan indirildikten sonra Sultan, bu isyandan yararlanarak eski idaresini tesise çalışmakla suçlandı. Sultan II. Abdülhamit'in tahttan indirilişi II. Meşrutiyet'in ilanı gibi İslam âlemi için en kutlu günlerden biri olarak kabul edildi. Bundan sonra yapılan yorumlar II. Abdülhamit idaresinin fenalığı, yeni sultan Mehmet Reşat'ın meziyetleri hakkında idi.

Hareket Ordusu'nun İstanbul'da isyancıları bastırıp İttihat ve Terakki'nin duruma yeniden hâkim olması, Rusya Türklerinin hem Osmanlı Devleti'nin geleceği hem de İslam âleminin yükselmesi yolundaki umutlarını yeniden güçlendirdi. Böyle bir olayın bir daha yaşanmaması için Osmanlı yönetimine tavsiyeler içeren birçok yazı kaleme alındı. İsmail Gaspıralı *Tercüman*'da hür milletlerde birçok siyasi partinin olmasının doğal olduğunu belirtmekle birlikte, Osmanlı Devleti'nin iç, dış ve sosyal durumu göz önüne alınarak, uzunca bir süre tek parti ile idare edilmesi gerektiği tavsiyesini vermektedir.²¹

Sonuç olarak Rusya Türkleri, Kanun-ı Esasi'nin 1908'de yeniden yürürlüğe konularak meşruti yönetime geçilmiş olmasını Avrupalılar tarafından parçalanmağa çalışılan Osmanlı Devleti'nin, önce kendisini, sonra bütün İslam âlemini yeniden canlandırmasının en önemli adımı olarak görmüşler, bütün Türklük ve İslam âleminin geleceği için ümitlenmişlerdir. Bu dönemde çıkardıkları gazete ve dergilerin en önemli gündemlerinden biri Osmanlı meşrutiyeti olmuş, gelişen olayları takip ederek kendi bakış açılarından Osmanlı hükümetine tavsiyelerde bulunmuşlardır. Yapılan tespit ve tavsiyelerin Osmanlıda gelişen olayların Rusya Türkleri tarafından nasıl algılandığını göstermesi bakımından büyük önem taşıdığı kanaatindeyiz. Rusya Türkleri olayların dışında kalarak başka bir ülkede yaşamının verdiği avantajla daha serinkanlı yaklaşım sergileyebilmişler, hem de Avrupa basınının aksine, kardeşleri olarak isimlendirdikleri Osmanlı Türklerinin yararına olacağını düşündükleri hususları dile getirmişlerdir.

²⁰ *Yulduz*, 19 April 1909, No: 383. s. 1.

²¹ *Tercüman*, 14 April 1909, Yıl: 27, No: 16, s. 1.

Abstract

Some Notes on How the Russian Turks Perceived the Proclamation of the Constitution in 1908

The proclamation of the Constitution in 1908 gave rise to a great excitement in the Islamic world in general. The reaction of the Turks in Russia to the proclamation of the Constitution for the second time in 1908 is an important topic. The Turks in Russia perceived the proclamation as the most important step towards the revival of the Ottoman State and Islamic world, which was already suffering from disintegration. The newspapers and magazines published by the Turks in Russia during this period such as *Tarjuman*, *Vakit*, and *Yulduz* treated the Ottoman Constitution as their main topic and constantly informed their readers about the events related to the Constitution. In this essay, I will summarize some of these reports and comments appeared in the aforementioned newspapers and magazines.

Key Words: Turks in Russia, Constitution, Young Turks, Ismail Gaspiralı, Yusuf Akçura, Fatih Kerimi.

